

Mahallî tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir (İÜ Ktp., AY, nr. 2251; Fas 1312). 9. *İt-hâfû'l-aḥşâṣ bi-fezâ'il-i-Mescidi'l-aḥ-şâ*. Kudüs'ün tarihi, surları, müslümanlarca fethedilmesi, önemli yerleri, Mescid-i Aksâ'nın yapılışı ve faziletleri, Dimaşk'ın faziletleri gibi konuları ihtiva eder. İbn Ebû Şerîf'in yegâne telif eseri olup 875 (1470) yılında Kudüs'te yazılmıştır. Çeşitli yazma nüshaları bulunan eserin (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 522) Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki nüshası (Veliyyüddin Efendi, nr. 465) müellif hayatta iken istinsah edildiği halde kapağında yazar adı yanlış olarak Şehabeddin Ahmed el-Minhâcî şeklinde yazılmıştır.

İbn Ebû Şerîf'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şavbü'l-gâmâme fi irsâli tavâti'l-imâme*; *Feyzü'l-kerem 'alâ 'abidi'l-kavm fi nazm-i'l-hikem*; *Kıṭ'a 'alâ Şahih-i'l-Buḥârî*; *el-İs'âd bi-şerhi'l-İrşâd* (İbnü'l-Mukrî el-Yemenî'nin Şâfiî fikhına dair eserinin şerhidir); *Kıṭ'a 'alâ Şafveti'z-zübed* (Şehabeddin İbn Raslân'a ait fikhla ilgili eserin şerhidir); *Şerh 'alâ Fuṣûli İbni'l-Hâ'im* (ferâize dair *el-Fuṣûl-i'l-mühimme*'nin şerhidir); *Şerh 'alâ Muhtaşari't-Tenbîh* (İbnü'n-Nakîb'in Şâfiî fikhına dair *Muhtaşarü't-Tenbîh* adlı eseri için yazılmış bir şerh olup eksiktir); *Kıṭ'a 'alâ Şerhi'l-Minhâc* (Nevevî'nin fikhla ilgili *Minhâcü't-tâlibin*'ine ait şerhin bir bölümüne yapılmış hâşiyedir); *el-Fetâvâ*; *Şerhu's-Şifâ* (Kâdî İyâz'ın eserinin bir şerhi olup tamamlanmamıştır). Müellifin ayrıca Kudüs'e dair bazı şiirler yazdığı nakledilir (Gazzî, I, 12).

BİBLİYOGRAFYA :

Kemâleddin İbn Ebû Şerîf, *İthâfû'l-aḥşâṣ bi-fezâ'il-i-Mescidi'l-aḥşâṣ*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 465, vr. 197b; a.mlf., *el-Müsâmere*, İstanbul 1979, s. 2-3; a.mlf., *el-Es'île ve'l-ecvibe tete'allâḥ bi-leyse fi'l-imkân ebda' mimma kân*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2707/6, vr. 110a-111b; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, IX, 64-67; Ebû'l-Yümn el-Uleymî, *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*, Kahire 1866, II, 706-711; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir*, s. 41-42; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 11-13; *Keşfü'z-zunûn*, I, 193, 749; II, 1667; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 29-30; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 222-223, 243-244; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 234-235; Brockelmann, *GAL*, II, 98; *Hediiyetü'l-ârifin*, II, 222-223; *Fihrisü'l-hizâneti't-Teymûriyye*, Kahire 1369/1950, III, 163; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 196; Cezzâr, *Medâhîl-i'l-mü'ellifin*, II, 779; Muhammed Habîb el-Hile, *et-Târîh ve'l-mü'errihûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 167-169.

İLYAS ÇELEBİ

İBN EBÛ ŞEYBE, Ebû Bekir

(أبو بكر ابن أبي شيبة)

Ebû Bekr Abdullâh
b. Muhammed b. Ebî Şeybe
İbrâhîm el-Absî el-Kûfî
(ö. 235/849)

el-Muşannef adlı
eseriyle tanınan hadis hâfızı,
müfessir ve tarihçi.

159'da (776) Kûfe'de doğdu (Hatîb, X, 66). Benî Abs'in mevlâsı olup üçüncü dedesinin Havstî diye anılması, ailenin aslen Belhli olduğunu ve muhtemelen Arap soyundan gelmediğini göstermektedir. Erken yaşta hadis tahsiline başladı, on dört yaşında iken Kadî Şerîk b. Abdullâh'tan hadis dersi aldı. Kûfe, Basra, Rey ve Bağdat ile Hicaz bölgesindeki ilim merkezlerinde tahsilini sürdürdü. Abdullah b. Mübârek, Halef b. Halife, Cerîr b. Abdülhamîd, Muhammed b. Fudayl, Vekî' b. Cerâh, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi muhaddislerden hadis okudu. Talebeleri arasında Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, İbn Sa'd, Bakî' b. Mahled, İbn Vaddâh, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Ebû'l-Kâsım el-Begavî gibi âlimler yer almaktadır. Babası, dedesi, iki kardeşi Ebû'l-Hasan Osman ve Kâsım ile oğlu İbrâhîm ve yeğeni Ebû Ca'fer Muhammed b. Osman da tanınmış birer muhaddis olmakla beraber ailenin en ünlü şahsiyeti kendisidir. İbn Ebû Şeybe'nin hadis bilgisini kardeşi Osman'dan üstün bulan Ahmed b. Hanbel ile Yahyâ b. Maîn onu sadûk diye nitelendirmiş, Ebû'l-Hasan el-İclî ve Ebû Hâtım er-Râzî de sika olduğunu söylemişlerdir. Ebû Zür'a er-Râzî ve Sâlih Cezere gibi kendisini yakından tanıyan hadis münekkitleri de hâfızasının çok güçlü olduğunu belirtmişlerdir.

İbn Ebû Şeybe'nin olgunluk dönemi, Mu'tezile mezhebinin devlet idaresine hâkim olduğu yıllara (813-847) rastlamakta olup Abbâsî Halifesi Mütevekkil-Alellah, daha önce Me'mûn'un başlattığı ve Mu'tasım-Billâh ile Vâsiḥ-Billâh'ın devam ettirdiği dinî ve siyasî sahalarda uygulanan devlet politikasını kökten değiştirmeye karar verince Mu'tezile politikasının izlerini silmek üzere yardımlarına başvurduğu hadis ve fıkıh âlimleri arasında İbn Ebû Şeybe ile ağabeyi Osman da vardı. Halifenin bol maaş ve tahsisat bağladığı bu ekipten, Mu'tezile ve Cehmîyye'ye ait görüşleri reddeder mahiyetteki hadislerle

rûyet hakkındaki hadisleri halka anlatmasını istemesi üzerine İbn Ebû Şeybe Bağdat'taki Rusâfe Mescidi'nde 30.000'i aşan kalabalığa ders verdi (a.g.e., X, 67; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI, 125). Kaynaklar, ayrıca onun Kûfe'de bir sütunun dibinde uzun zaman ders verdiğini kaydeder (Hatîb, X, 69; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI, 124). Bu sütun Kûfe Valisi Velîd b. Ukbe tarafından yaptırılan caminin sütunu olmalıdır (bu caminin sütunları dibinde ders veren sahâbîler için bk. Hâkim, s. 191-192; ayrıca krş. Yardım, I, 138-139).

İbn Ebû Şeybe, Ebû Hanîfe'nin mezhep ve metoduna karşı olup bu konudaki muhalefetini *el-Muşannef* adlı eserinin son tarafında "Kitâbü'r-Red alâ Ebî Hanîfe" adlı bir başlık altında ifade etmiş (XV, 148-282); Kâsım b. Kutluboğa *el-Ecvibe 'an i'tirâzâtı İbn Ebî Şeybe 'alâ Ebî Hanîfe*, Zâhid Keversî de *en-Nüketü't-târi- fe fi't-tehaddüs 'an rudûdi İbn Ebî Şeybe 'alâ Ebî Hanîfe* (Kahire 1365) adlı çalışmalarıyla onun bu konudaki görüşlerini reddetmiştir. İbn Ebû Şeybe 8 Muharrem 235'te (2 Ağustos 849) vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Muşannef* fi'l-eḥâdiṣ ve'l-âşâr*. İbn Ebû Şeybe'nin, hadislerle sahâbe sözleri ve tâbiîn fetvalarını senedleriyle birlikte topladığı ve konularına göre tertip ettiği en hacimli eseri olup kaynaklarda *el-Müsned* adıyla kaydedilen kitabının da bu eser olduğu belirtilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1711). Çeşitli baskıları arasında Abdülhâlik el-Efgânî (I-XV, Karaçi 1406) ve Kemâl Yûsuf el-Hût'un (I-VII, Beyrut 1409/1989) neşirleri anılabilir. 2. *Kitâbü'l-İmân*. İman ve İslâm'a dair 139 hadis ve haberi ihtiva eden ve *el-Muşannef*'teki "Kitâbü'l-İmân"ın bazı tertip farklarıyla rivayetinden ibaret olan eser, Nâsirüddin el-Elbânî tarafından Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *Kitâbü'l-İmân*'ı, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb'in *Kitâbü'l-İlm*'i ve Hatîb el-Bağdâdî'nin *İktizâ'ü'l-İlm el-ʿamel*'i ile birlikte (Dimaşk 1385/1966), daha sonra da müstakil olarak (Beyrut 1403/1983; Küveyt 1405/1985) yayımlanmıştır. 3. *Kitâbü'l-Edeb*. Bir nüshası Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye'de bulunan eserin (Mağrib, nr. 78/7) *el-Muşannef*'in "Kitâbü'l-Edeb" bölümünün ayrı bir rivayeti olması muhtemeldir. Eser üzerinde Muhammed Rızâ el-Kahvecî'nin Pencap Üniversitesi İdâre-i Ulûm-i İslâmiyye Bölümü'nde bir doktora tezi hazırladığı (Lahor 1989) kaydedilmektedir (*Fihrist-i Maḥtûṭât-i Pi eyc Di ve Em ey 'Ulûm-i İslâmiyye: 1952-1989*, s. 11). 4. *Kitâbü't-*

İBN EBÜ ŞEYBE, Ebû Ca'fer (Abu Jعفر ابن أبى شيبه)

Ebû Ca'fer Muhammed b. Osmân
b. Muhammed b. Ebî Şeybe
İbrâhîm el-Absî el-Kûfî
(ö. 297/910)

Hadis hâfızı.

210 (825) yılından sonra doğdu. Dördüncü dedesinin Havstî diye anılması, ailenin aslen Belhî olduğunu ve muhtemelen Arap soyundan gelmediğini göstermektedir. İlk hadis derslerini babasından ve amcası Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'den aldı. Diğer amcası Kâsım, Ahmed b. Yûnus, Ebû Küreyb el-Hemdânî, Hennâd b. Serî, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. Medîni gibi muhaddisler de hocaları arasında yer alır. İbn Sâid el-Hâşimî, Ebû Amr İbnü's-Sem-mâk, Ahmed b. Selmân, Ca'fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfiî, Ebû Ali es-Savvâf, Ta-berânî, İsmâîlî, İbnü'l-Bâğandî, Muham-med b. Mahled ve Hüseyin b. İsmâîl el-Mehâmîlî gibi âlimler ise onun talebele-ridir.

İbn Ebû Şeybe bilgi, zekâ ve geniş ha-dis birikimiyle çağının önde gelen hadis hâfızları arasında yer almış, Kûfe muhad-disi diye anılmıştır. Sâlih Cezeze, Abdân el-Ahvâzî, İbn Adî ve Mesleme b. Kâsım gibi münekkitlere ve İbn Hibbân'ın onun biyografisine *es-Şikâ'î*'nda yer vermesi-ne karşılık Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, İbn Hırâş, Mutayyen, Ebû İshak el-Harbî, Dâvûd b. Yahyâ, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî ve Muhammed b. Ahmed el-Ade-vî gibi âlimler kendisini yalancılıkla ve ha-dis uydurmakla itham etmiş; Dârekutnî, görüşmediği bir kimsenin kitabından ha-dis yazıp rivayet etmekle suçlamış; Ebû Bekir el-Berkânî de hadisçilerin onu gü-venilmeyen bir râvi kabul ettiklerini söy-lemiş; ayrıca küçüklüğünden beri yalan söylediğini, maktû isnadları mevzul hale getirdiğini ileri sürenler olmuştur. Ebû Ca'fer, bütün bu tenkitlere rağmen ken-dilerinden sonra Kûfe'de hadisçiliğin öl-düğü kabul edilen dört kişiden biri sayıl-mıştır. Diğer taraftan bazı rivayetleri sebebiyle Mutayyen'in onu sert bir dille eleştirmesi, aynı sırada yaşamış iki kişi-nin birbirini değerlendirmesi türünden kabul edilerek ricâl âlimleri tarafından ihtiyatla karşılanmıştır. Nitekim İbn Adî de 270 (883) yılında Kûfe'de bu iki âlim arasında geçen tartışmayı dinledikten

İbn Ebû Şeybe'nin hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Doğum yeri ve zamanı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak, onun dedesinin Havstî diye anılması, ailenin aslen Belhî olduğunu ve muhtemelen Arap soyundan gelmediğini göstermektedir. İlk hadis derslerini babasından ve amcası Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'den aldı. Diğer amcası Kâsım, Ahmed b. Yûnus, Ebû Küreyb el-Hemdânî, Hennâd b. Serî, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. Medîni gibi muhaddisler de hocaları arasında yer alır. İbn Sâid el-Hâşimî, Ebû Amr İbnü's-Sem-mâk, Ahmed b. Selmân, Ca'fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfiî, Ebû Ali es-Savvâf, Ta-berânî, İsmâîlî, İbnü'l-Bâğandî, Muham-med b. Mahled ve Hüseyin b. İsmâîl el-Mehâmîlî gibi âlimler ise onun talebele-ridir.

İbn Ebû Şeybe'nin hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Doğum yeri ve zamanı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak, onun dedesinin Havstî diye anılması, ailenin aslen Belhî olduğunu ve muhtemelen Arap soyundan gelmediğini göstermektedir. İlk hadis derslerini babasından ve amcası Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'den aldı. Diğer amcası Kâsım, Ahmed b. Yûnus, Ebû Küreyb el-Hemdânî, Hennâd b. Serî, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. Medîni gibi muhaddisler de hocaları arasında yer alır. İbn Sâid el-Hâşimî, Ebû Amr İbnü's-Sem-mâk, Ahmed b. Selmân, Ca'fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfiî, Ebû Ali es-Savvâf, Ta-berânî, İsmâîlî, İbnü'l-Bâğandî, Muham-med b. Mahled ve Hüseyin b. İsmâîl el-Mehâmîlî gibi âlimler ise onun talebele-ridir.

İbn Ebû Şeybe'nin hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Doğum yeri ve zamanı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak, onun dedesinin Havstî diye anılması, ailenin aslen Belhî olduğunu ve muhtemelen Arap soyundan gelmediğini göstermektedir. İlk hadis derslerini babasından ve amcası Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'den aldı. Diğer amcası Kâsım, Ahmed b. Yûnus, Ebû Küreyb el-Hemdânî, Hennâd b. Serî, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. Medîni gibi muhaddisler de hocaları arasında yer alır. İbn Sâid el-Hâşimî, Ebû Amr İbnü's-Sem-mâk, Ahmed b. Selmân, Ca'fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfiî, Ebû Ali es-Savvâf, Ta-berânî, İsmâîlî, İbnü'l-Bâğandî, Muham-med b. Mahled ve Hüseyin b. İsmâîl el-Mehâmîlî gibi âlimler ise onun talebele-ridir.

İbn Ebû Şeybe'nin hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Doğum yeri ve zamanı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak, onun dedesinin Havstî diye anılması, ailenin aslen Belhî olduğunu ve muhtemelen Arap soyundan gelmediğini göstermektedir. İlk hadis derslerini babasından ve amcası Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'den aldı. Diğer amcası Kâsım, Ahmed b. Yûnus, Ebû Küreyb el-Hemdânî, Hennâd b. Serî, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. Medîni gibi muhaddisler de hocaları arasında yer alır. İbn Sâid el-Hâşimî, Ebû Amr İbnü's-Sem-mâk, Ahmed b. Selmân, Ca'fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfiî, Ebû Ali es-Savvâf, Ta-berânî, İsmâîlî, İbnü'l-Bâğandî, Muham-med b. Mahled ve Hüseyin b. İsmâîl el-Mehâmîlî gibi âlimler ise onun talebele-ridir.

İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef* adlı eserinin ilk iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 1215)

Târîh. Câhiliye devrinden Hz. Ömer'in vefatına kadar olan dönem hakkında bilgi veren eserin bir nüshası, Berlin'de Stifting Preussischer Kulturbesitz'in özel kütüphanesinde (nr. 9409) tesbit edilmiş ve bu nüshanın Heinrich Schützinger tarafından genişçe bir tanıtımı yapılmıştır (bk. bibl.). Heinrich Schützinger, *Kitâbü't-Târîh* ile *el-Muşannef* içindeki "Kitâbü't-Târîh" (XII, 547-580; XIII, 5-94) ve "Kitâbü'l-Megâzî" (XIV, 283-601) bölümlerini karşılaştıramadığını ifade etmekteyse de yazmanın muhtevasıyla ilgili olarak verilen bilgilerle *el-Muşannef*'in içindeki bölümlerin tam bir uyum sağladığı dikkate alındığında *Kitâbü't-Târîh*'in de müsta-kil bir eser olmadığı anlaşılmaktadır. S. *Tefsîrû İbn Ebî Şeybe*. Bir rivayet tefsiri olan eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (Yazma Bağış-lar, nr. 4028, vr. 1^a-205^a).

Kitâbü'l-Evâ'il, *Kitâbü'l-Fiten*, *Kitâbü'l-Cemel*, *Kitâbü's-Sıffîn*, *Kitâbü'l-Fütûh* ve *Fezâ'ilü'l-Kur'ân* gibi adlarla İbn Ebû Şeybe'ye nisbet edilen eserler de *el-Muşannef*'in ilgili bölümlerinin ayrı istinsahı veya rivayeti sonucunda ortaya çıkmış olmalıdır. *el-Muşannef*'in "er-Red 'alâ Ebî Hanîfe" ve "Kitâbü'z-Zekât" bölümleri müstakil olarak yayımlanmıştır (Brockelmann, I, 215). Çeşitli kaynaklarda

müellifin *Kitâbü's-Sünen fi'l-fıkh* ve *el-Ahkâm* adlı kitapları bulunduğuna da zik-redilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 413; Buhârî, *et-Târî-hu's-sağir*, II, 365; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 160; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Flügel), s. 229; Hâkim, *Mârifetü 'ulûmî'l-hadis*, s. 191-192; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, I, 383-384; X, 66-71; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârdûdî), IV, 140-141; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadis*, s. 129; Mizzî, *Teh-zîbü'l-Kemâl*, XVI, 34-42; Zehebi, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 432-433; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XI, 122-127; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 231-240*, s. 227-230; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 442; İbn Nâsirüddin, *Tavzîhu'l-müştebih* (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, III, 385; İbn Ha-cer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, VI, 2-4; a.mlf., *Lisânü'l-Mizân*, VII, 64; Keşîf, *z-zunûn*, I, 437; II, 1678, 1711; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 35, 42, 76, 78, 85, 95, 109, 274; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 215; Sezgin, *Buhârî'nin Kaynak-ları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 66, 67, 75, 208; a.mlf., *GAS*, I, 108; *Fihrist-i Mahtûât-i Pt eyc Di ve Em ey 'Ulûm-i İslâmiyye*: 1952-1989, Lahor 1990, s. 11; Ali Yardım, *Hadis*, İstanbul 1997, I, 138-139; II, 52, 55, 59, 67, 75, 107, 117, 128; Walter Werkmeister, *Quellenuntersuchungen zum Kitab al-Iqd al-Farid des Andalusiers Ibn Abdabbih*, Berlin 1983, s. 160-166; Heinrich Schützinger, "İbn Abî Şaibe Und Sein Ta'rix", *Oriens*, XXIII-XXIV (1974), s. 134-146; Ch. Pellat, "İbn Abî Şayba", *IEP* (Fr.), III, 714; Hasan Yusuflî Eşküri, "İbn Ebî Şeybe", *DMBİ*, II, 669-670.

ALİ YARDIM